

der menschheid vervult. Maar genoeg over dezen eerlijken man. Pijnlijk is het dat er blijkbaar voldoende mensen zijn die zulk een volstrekt gewichtloos boek met plezier ter hand nemen. Rest ons er onze teleurstelling over uit te spreken dat een solide uitgever zich aan zulke flut-lectuur bezondigd. Wie praat er nog over de cultureele roeping des uitgevers?

B. Roest Crollius

Siegfried van Praag, *De Hartstochtelijkheid der ziel*, Van Loghem Slaterus 1939.

C. G. Carus, de psycholoog der romantiek, beschrijft in zijn *Psyche* den hartstocht als „die Flamme der Liebe an und für sich”. Hij teekent de hartstochtelijkheid (bijv. in de *Geschichte der Liebe*) als een der phänomene van het gevoelsmatige. Hij herkent daarin, evenals Brentano, de kracht van het sympathie-antipathie-beleven, van de krachten, die den mensch uitheffen boven alle begrenzingen van de reflexie, en hem voeren tot de opperste gelukzaligheid of hem meesleuren in de verarming van de zelfvernederling.

De hartstochtelijkheid der ziel! Dat is het terrein van het onbewust-dynamische, het machtig zich voltrekkende, het drijvende, dat in den vorm van strevingen en soms zelfs als willen zich aan het rationaliseerende ik voordoet. Totdat de overrompeling de machteloosheid van het eigen zelfbewustzijn aantoot en de mensch zich weer moet prijsgeven aan wat grooter is dan hijzelve: aan het leven, dat in hem stuwt en uitbreekt.

Begrijpelijk is het, dat een auteur als Siegfried van Praag zich tot deze studie aangetrokken voelde. Als schrijver toch heeft hij,

vooral in *Julie de l'Espinasse*, blijk gegeven, de gebondenheid en de onderworpenheid van den mensch aan zijn lot te zien als het dramatische probleem, wanneer deze, gerijpt, daarin herkennen gaat, dat het de eigen hartstochtelijke strevingen zijn, die zijn lot vormen, waaraan hij niet kan ontkomen.

Maar het is een groot verschil, deze momenten in den mensch zóó te kunnen zien, dat zij de creatie rechtvaardigen van een figuur in een litterair werk, dan wel deze krachten wetenschappelijk, psychologisch te onderzoeken als verschijnselen, als herkenbare en herleidbare, te ordenen en wetenschappelijk te waardeeren uitingen van hetgeen zich in de diepten der ziel afspeelt. Dit verschil is zóó groot (doordat het een verschil in denkvormen is), dat slechts enkele begenadigden, b.v. een Goethe, erin slaagden, deze beide ziens- en werkwijzen te beheerschen. En tot deze enkelen behoort Van Praag niet.

Er zou op zijn eerste definitie (blz. 8—9) reeds uitvoerig critiek zijn te leveren. Is de hartstochtelijkheid der ziel „de werkende of latente bestaansliefde der menschen in haar neiging, zich te verbijzonderen”? En komen wij deze „bestaansliefde” nader, wanneer wij haar „om ons haar gespannenheid, haar bewustheid, haar menselijkheid beter voelbaar te maken, de hartstochtelijkheid der ziel noemen”? Moeten wij in een wetenschappelijk bedoelde uiteenzetting trachten, iets „voelbaar” te maken, en kunnen wij in een verklaring, in een omschrijving van de hartstochtelijkheid der (menschelijke) ziel, het begrip „menschelijkheid” gebruiken? En bovendien, is hartstochtelijkheid zichzelf bewust? Wat verstaan wij dan onder haar bewustheid?